

## LATİFE TEKİN'İN ROMANCILIĞI

Zehra Kaplan\*



**L**atife Tekin'in *Romancılığı*, Macit Balık'ın Prof. Dr. Ramazan Kaplan danışmanlığında 2011 yılında tamamladığı doktora tezinin kitaplaşmış hâlidir. Akademik tezlerin kitap olarak basılması konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bu tür çalışmaların bedel karşılığında erişime sunulmalarını etik bulmayanlar, tezlerin kitaplaştırılması meselesini ciddi bir sorun olarak görürler. Kitaplaştırmanın eseri kamuoyuna açmak olduğunu düşünenler ise çalışmaların onu hazırlayanların kişisel kütüphanelerinde saklı kalmayarak daha çok okura ulaşabilmesi bağlamında bu çabaya destek verirler. Söz konusu duruma fayda penceresinden bakan Macit Balık, Latife Tekin'in roman dünyasını ele aldığı doktora tezini 2013 yılında kitaba dönüştürür ve bu sayede daha çok okurla buluşma yolunu seçer.

*Latife Tekin'in Romancılığı*, yazarın 1983-2006 yılları arasında kaleme aldığı sekiz romanı üzerine kuruludur. *Sevgili Arsız Ölüm* (1983), *Berci Kristin Çöp Masalları* (1984), *Gece Dersleri* (1986), *Buzdan Kılıçlar* (1989), *Aşk İşaretleri* (1995), *Ormanda Ölüm Yokmuş* (2001), *Unutma Bahçesi* (2004) ve *Muinar* (2006) adını taşıyan bu romanlar, metne dayalı inceleme yöntemiyle mercek altına alınırken, gerekli yerlerde romanlar arasında karşılaştırmaların yapıldığı da görülür. Bu çalışmanın temelini roman tahlili oluşturur, dolayısıyla söz konusu metinlerden faydalanmak çalışmanın doğal bir gereğidir. Yöntem hususunda kitabın arka



kapak sayfasında romanların analitik ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesiyle ve metinlerin derin yapısı incelenerek kapsamlı sonuçlara ulaşıldığı bilhassa vurgulanmaktadır.

1980 sonrası Türk Edebiyatına romanlarıyla damga vurmaya başaran Latife Tekin, pek çok araştırmacının dikkatini çekmiş olacak ki şu ana kadar üzerine yapılmış on beş akademik çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların bir kısmı büyük ölçüde gerçeklik, yoksulluk, köyden kente göç, toplumsal değişim ve dışlanma, kadın konuları üzerinden tematik olarak hazırlanmıştır. Bir kısmı ise yapı, anlatım, isim cümleleri gibi konular üzerinden Tekin'in eserlerine yaklaşmıştır. Doktora tez konusu olarak Tekin'i seçen Macit Balık, bu çalışmayla Latife Tekin'in roman dünyasını bir bütün olarak ele alarak yazarın Türk edebiyatı içindeki konumunu, özgünlüğünü ve değerini ortaya koymak istediğini belirtir.

Edebî eserler, çözümlenmesi ve keşfedilmesi gereken birer hazinedirler. Hoyal gücünün estetik mahsulü olan eserlerin değerinin anlaşılması, derinlerine nüfuz edebilmeyi gerektirir. Bu noktada metinleri daha anlaşılır kılmak adına çeşitli çözümleme yöntemlerinin oluşturulduğu ve romanların bu yöntemlerle tahlil edilerek aydınlatılmaya çalışıldığı görülür. *Sevgili Arsız Ölüm* ile roman yolculuğuna başlayan Latife Tekin'in *Muinar* da dâhil olmak üzere sekiz romanının klasik roman çözümleme yöntemiyle ele alındığı bu çalışma, giriş ve sonuç bölümleri dışında sekiz ana başlık altında incelenir. Söz konusu ana başlıklar; "Kurgu", "İçerik", "Anlatıcı ve Bakış Açısı", "Kişiler", "Mekân", "Zaman", "Dil ve Anlatım", "Anlatım Teknikleri"dir.

Latife Tekin'i modernist romancılar arasında gören Macit Balık, bu sebeple giriş bölümünde geleneksel romandan modern romana geçiş çizgisini kısaca ele aldıktan sonra ağırlığı modern roman konusuna verir. "Modern Romanın Doğuşu", "Türk Edebiyatında Modernist Roman", "1980 Sonrası Türk Romanı", "Latife Tekin ve Sanat Anlayışı" gibi alt başlıklarla modern romanın alt yapısı ve Latife Tekin'in modern roman bağlantısının çerçevesini çizer. Macit Balık'a göre, 18. yüzyıldaki akıl merkezli düşünce sistemine dayanan modernizm, soyut değer ve olguları reddederek yeni bir dünya görüşünü ortaya çıkarır. Akla ve mantığa uygunluğu esas alan bu yeni düşünce, romandaki gerçeklik algısını da değiştirir. Modern roman yazarı, kendinin de kavramakta güçlük çektiği bu yeni gerçekliği biçemden biçeme atlayarak yansıtmaya çalışır. Çeşitli gerçeklik düzlemlerini yan yana, iç içe betimleyerek farklı açılardan gerçeğe yaklaşmasıyla yeni romanda üslup ve tekniği öne çıkarır. Macit Balık'a göre, "Modernist roman, 20. yüzyılın başlarında geleneksel romanın temel yapısı olan olay örgüsü, zaman, mekân, kahraman gibi öğelerinin değiştirilmesiyle ortaya çıkan yeni bir biçim anlayışının ürünüdür" (Balık, 2013: 23).

Roman, Türk Edebiyatına Tanzimat'la başlayan batılılaşma hareketinin bir parçası olarak girer. Modern romanın edebî sahada kendini göstermesi ise daha

geç bir zamana isabet eder. Macit Balık, “Türk Edebiyatında Modernist Roman”, “1980 Sonrası Türk Romanı” alt başlıklarında Türk edebiyatında modern romanın gelişim seyrini ele alır. Geleneksel romandan sapmaların görüldüğü 1940’lı yıllara dikkat çeken araştırmacı, gerçek anlamda modernist/postmodernist romanların yetmişli yıllarda kendini göstermeye başladığını kaydeder. Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar*, Yusuf Atılgan’ın *Anayurt Oteli*, Ferit Edgü’nün *Hakkari’de Bir Mevsim*, Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak* adlı romanlarını modernist/postmodernist Türk romanı çizgisinde öne çıkarır. Araştırmacının düşüncesine göre; 1980 sonrasında Türk romanı, 12 Eylül darbesinin getirdiği toplumsal değişimlerle yeni arayışlara sahne olur. Sosyal içerikli romanların yazılamayışi biçimi önceleyen roman anlayışını ortaya çıkarır. Dolayısıyla zaman, mekân, anlatıcı vb. roman öğeleri geleneksel biçim anlayışının dışına çıkar. Bu çerçevede bilhassa Orhan Pamuk, Ahmet Altan, Mehmet Eroğlu ve bu çalışmanın ana konusunu oluşturan Latife Tekin gibi isimlerin modernist/postmodernist eğilimi göze çarpar. Okuyucusunu modernist roman konusunda hazırladığını düşünen Macit Balık, giriş bölümünün son alt başlığı olan “Latife Tekin ve Sanat Anlayışı” ile asıl araştırma konusuna geçer. Bu bölümde Latife Tekin’in hayatından kesitler verirken, çalışmada incelediği sekiz romanı, konu ve zaman zaman da özetleri ile kronolojik olarak okura tanıtır.

*Latife Tekin’in Romancılığı*’nın ilk bölümü kurgu konusuna ayrılmıştır. Macit Balık’a göre yazar, tüm romanlarında olay örgüsü ve neden-sonuç ilişkisine yer vermeyip kişiler, zaman ve mekânı belirsizleştirme ya da arka planda tutma yoluna giderek modern ve postmodern roman kurgusunu yaratmaya çalışır. Macit Balık, romanlardaki kurguyu incelerken Philip Stevick’in yapı konusundaki önerisinden hareketle olay unsuruna yaslanan kurgu, parçalı kurgu, karakter unsuruna yaslanan kurgu ve düşünce unsuruna yaslanan kurgu tasnifini kullanır. Olaylar dizisinin yoğunlukta olduğu olay unsuruna dayanan kurgu, okuyucuya en çok hitap eden kurgu biçimidir. Araştırmacı, yazarın *Sevgili Arsız Ölüm* ve *Berci Kristin Çöp Masalları* adlı romanlarını olay unsurunun başkın oluşu sebebiyle bu kurgu türünde değerlendirir. *Gece Dersleri* ve *Muinar* adlı romanlarında parçalanmış ve çoğullaşmış benlikler üzerinden farklı ses, dil ve anlatım teknikleri kullanılması yönüyle bu eserleri parçalı kurgu başlığı altında ele alır. *Buzdan Kılıçlar* ve *Aşk İşaretleri*’nde yapı, roman başkişilerinin karakterlerinde istendiği halde gerçekleşmeyen dönüşümler üzerine inşa edildiği için onları karakter unsuruna yaslanan kurguya örnek görür. Son olarak *Ormanda Ölüm Yokmuş* ve *Unutma Bahçesi* romanlarını ise düşünce unsuruna yaslanan kurgu başlığı altında inceler. Çünkü araştırmacıya göre, Latife Tekin’in doğacı görüşünün ürünü olan bu romanlarda kurguyu oluşturan kişi, mekân, içerik gibi unsurlar ekolojik duyarlılık üzerine inşa edilmiştir. Dahası bu unsurlar ancak çevreci duyarlılığa koşut olarak işlev kazanırlar.

Latife Tekin'in yaşamında iki mühim yer değiştirme olgusu vardır ki, yaşamını değiştirmekle birlikte roman anlayışında da derin etkiler bırakır. Bunlardan ilki; henüz dokuz yaşındayken Kayseri'den İstanbul'a göçü yaşamasıdır. Macit Balık'a göre; Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm*'den *Aşk İşaretleri*'ne kadar ki ilk beş romanı, yazarın roman dünyasının ilk dönemini oluşturur. İlk dönemde Kayseri'deki köy hayatı ve İstanbul'a göçle birlikte karşılaştığı olaylar benliğini şekillendirir ve genel olarak biyografisinden gelen yansımalarla ilk beş romanının içeriğini otobiyografi, kenar mahalle, yoksulluk, gecekondular, göç gibi konular oluşturur. Tekin'in ikinci göçü ise Gümüşlük'e yerleşmesiyle olur. Araştırmacı, Tekin'in roman dünyasının ikinci dönemini *Ormanda Ölüm Yokmuş*'la başlatıp *Muinar* ile bitirir. Ona göre; son üç romanını kapsayan ikinci dönemde Gümüşlük'te başlayan yeni yaşamla birlikte bilhassa kadın ve doğa kavramları Tekin'in romanlarının esas konusunu oluşturmuştur. Macit Balık, bu belirlemenin ardından çalışmasının "İçerik" bölümünü toplumsal, politik, bireysel temalar üzere üç başlığa ayırırken, her bir başlığı alt başlıklara bölüp romanlardan örneklemeler yapar.

Macit Balık, "Anlatıcı ve Bakış Açısı" bölümünde yazarın sekiz romanındaki anlatıcı tipi için üç ana başlık belirler. Bunlar; "Gözlemci Anlatıcı" (Üçüncü Tekil Şahıs Anlatıcı), "Özne Anlatıcı" (Birinci Tekil Şahıs Anlatıcı) ve "Çoğul Anlatıcı" (Çoklu Bakış Açısı)dır. Latife Tekin'in katılımcı ve kolektif özellikler taşıyan anlatıcıyı tercih ettiği tespitinde bulunan Macit Balık'a göre; *Sevgili Arsız Ölüm* ve *Berci Kristin Çöp Masalları* ilk başlıkta; *Aşk İşaretleri*, *Unutma Bahçesi* ve *Muinar* ikinci başlıkta; *Gece Dersleri*, *Buzdan Kılıçlar* ve *Ormanda Ölüm Yokmuş* romanları üçüncü başlıkta incelenebilir.

Roman tahlilinin temel başlıklarından biri, kişiler kadrosudur. Macit Balık, çalışmasının "Kişiler" bölümünü; "Merkezi Kişiler", "Yardımcı Kişiler", "Hattırlanmış Kişiler", "Gerçek Kişiler" ve "Roman Kahramanı Olarak Mekân: Çiçektepe Mahallesi" alt başlıklarına ayırır. Onun tespitlerine göre; Latife Tekin'in romanlarında kişiler kadrosu sınıflandırmayı zorlaştıracak düzeyde dağınıktır. Kimi romanlarında bir-iki kişiden oluşan şahıs kadrosu, kimi romanlarında otuz-kırk kişinin üstüne çıkar. *Sevgili Arsız Ölüm*'den *Aşk İşaretleri*'ne kadar yoksul kesimi konu alan yazar, bu süreçte kişilerini bireyliğini kazanamamış, kolektif, psikolojik derinliği olmayan nitelikleriyle kurgulamıştır. Son üç romanında ise temelde kentlinin trajik yalnızlarını, kentten ve kendisinden kaçan bireyleri kişiler olarak seçmiştir. Latife Tekin, *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda bir mekân olan Çiçektepe Mahallesi'ni bir kahramana dönüştürür. Söz konusu durum Macit Balık'ın da dikkatini çeker ve Çiçektepe Mahallesi için bu bölümde ayrı bir alt başlık oluşturur. Onun düşüncesine göre; Latife Tekin bu romanında mekânı muğlaklaştırma yoluyla gösterdiği modernist tutumu bir mahalleyi roman kahramanı haline getirmesiyle de örnekler.

Çalışmanın “Mekân” bölümüne bakıldığında; mekân unsurunun “Geniş Mekânlar, “Dar Mekânlar” ve “Ütopik Bir Mekân: Unutma Bahçesi” olarak sınıflanması söz konusudur. Macit Balık’ın tespitlerine göre; Latife Tekin, son üç romanına kadar kentin kenarında, geleneksel yaşam ve modernite arasında sıkışan bir bölgeyi mekân olarak tercih ederken, buralara isim vermeyişiyile mekânları bilinçli olarak silikleştirmeye çalışır. Ayrıca mekânı muğlaklaştırma ve arka plana atma yoluna gider. Böylece de yer belirsizliğiyle modern roman estetiğine dayalı anlayışını göstermiş olur. Mekânın silikleştirilmesi, okuru mekânsızlık duygusuna, bir noktada da modernizmin getirdiği temel problemlerden olan insanın yalnızlaşması ve yabancılaşmasına götürecektir. Tekin’in gecekondulu ve çevresini ana mekân olarak kullandığı ilk romanlarında daralttığı mekân çerçevesi, araştırmacıya göre yazarın son üç romanıyla geniş mekânlara dönüşmüştür. *Ormanda Ölüm Yokmuş* romanında simgesel olarak orman ana mekân olurken, *Unutma Bahçesi*’nde yazarın ütopyası olarak kabul edilebilecek olan “unutma bahçesi” sınırsız bir mekân olarak verilmiş, *Muinar*’da ise geçmiş-şimdi ve geleceğin aynı anda yaşana-bildiği bir genişliğe ulaşmıştır.

Çalışmanın “Zaman” başlığı altında “Geleneksel Zaman Algısı”, “Nesnel Zaman” ve “Vak’a Zamanı” bölümlemeleri üzerinden romanlardaki zaman unsuru ele alınmıştır. Macit Balık, Latife Tekin’in romanlarında zamanın kurguda diğer unsurlara göre nispeten önemli bir öge olmadığını düşünür. Ona göre, Tekin’in sekiz romanında da zaman anlayışının birbirinden farklılık göstermesi ve zamanın belirsizleştirilmesi bilinçli bir tavır olarak değerlendirilebilir. Ayrıca zaman konusunda bütün romanlarının bulunduğu ortak payda, takvime ve saate dayalı olarak değil de doğadaki devinimlere göre algılanan zamanın kullanılıp sezdirilmesidir.

Eserlere edebî kıymetin verilmesinde dili, üslubu ve anlatım biçimi önemli ölçütlerdir. Söz edilen eserler modern/postmodern romanlar olduğunda bu ölçütlerin bilhassa çeşitlendiğini görürüz. Çalışmanın “Dil ve Anlatım” bölümü; “Folklorik Dil”, “Bir İktidar Aygıtı Olarak Dil”, “Şiirsel/ Alegorik Dil”, “Parçalanmış Dil ve Çok Sesslilik”, “Konuşma Dili”, “Argo ve Küfür”, “Dil Yanlışları ve İmla Sapmaları”, “Yabancı Dilden Sözcüklerin Kullanımı” alt başlıklarına ayrılmış, yazarın sekiz romanı bu başlıklar çerçevesinde dili ve anlatımı bakımından değerlendirilmiştir. Macit Balık’a göre; Latife Tekin’in yoksulluk ve göç unsurlarının öne çıktığı ilk dönemine ait olan romanlarında dil sorunsalı yoksullukla paralellik gösterir. Tekin, roman dilini sözlü kültürle yaşayan yoksul insanların kente göçmelerinden sonra iktidarla yaşadıkları ilişki üzerinden inşa eder. Tekin için yoksulluk dilsizlik olarak tarif edilebilir. Macit Balık, Tekin’in roman dilinin *Aşk İşaretleri*, *Ormanda Ölüm Yokmuş* ve *Unutma Bahçesi* romanlarında şiirsel ve alegorik bir

boyut kazandığına işaret eder. *Gece Dersleri* adlı romanı ise kolektif yapıdan sıyrılmak isteyen Gülfidan karakterinin parçalı anlatımıyla kurgulandığı için tek bir bireyin farklı seslerini sembolize eder. Ayrıca Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* ve *Berci Kristin Çöp Masalları* adlı ilk romanlarının dilini, anlattığı çevre ve toplum bakımından konuşma diline daha yakın bulur. Balık'ın tespitleriyle; Latife Tekin'de dil yanlışları ve imla sapmaları sözcüklerin yanlış bağlamda kullanılması, farklı şekillerde türetilerek fiilleştirilmesi, dilbilgisi kurallarını, yazım ve noktalamayı yok sayması şeklinde görülür.

Çalışmanın son başlığı olan "Anlatım Teknikleri" bölümünde, söz konusu romanlar "Büyülü Gerçekçi Anlatım", "İroni", "Diyalog", "İç Diyalog", "İç Monolog", "Bilinç Akışı", "Geriyeye Dönüş", "Metinlerarası İlişkiler", "Montaj", "Parodi", "Tasvir", "Mektup-Anı Tarzı Anlatım" ve "Laytmotif" olmak üzere on bir adet alt başlık çerçevesinde değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Bu tekniklerden büyülü gerçekçi anlatım, yeni bir teknik olarak görünmektedir. Macit Balık, kökleri Latin Amerika'da olan, gerçek ve fantezinin okuru yadırgatmadan olağanmış gibi bir arada aktarılmasına dayanan bu yöntemi yazarın bilhassa *Sevgili Arsız Ölüm* adlı romanında başarıyla uyguladığını düşünür. Ona göre Latife Tekin, çalışmaya konu edilen sekiz romanında da modern/postmodern anlatım tekniklerini kullanmıştır.

Kitabın sonuç bölümünde Macit Balık, Latife Tekin'i Türk edebiyatında farklı yazarlarca romanın odağına alınmış meseleleri kendine has bir dil anlayışı ve özgün anlatım tekniğiyle birleştirmesi bakımından 1980 sonrası Türk romanının öne çıkan isimlerinden biri olarak alır. Tekin'in tüm romanlarının yaşamından izdüşümler barındırdığını ve bir otobiyografik arka plana sahip olduklarını belirtir. Yoksulluk, kenar mahalle, dil, otobiyografi, kadın ve doğa kavramlarını Latife Tekin'in romancılığının anahtar sözcükleri olarak değerlendirir. Onun henüz dokuz yaşındayken yaşamını ikiye bölen Kayseri'den İstanbul'a göçü ve daha sonra Gümüşlük'e yerleşmesini de romanlarının ana durakları olarak alır.

Türk romanına getirdiği yenilikler bakımından Tekin'i modernist romancılar arasında önemli bir yere koyan Macit Balık'ın Latife Tekin'in roman dünyasına odaklanan bu çalışması, yalnızca Tekin meraklılarına değil, romana ve roman sanatına ilgi duyan tüm okurlara, roman inceleme yöntem ve teknikleri açısından kaynaklık edebilecek niteliktedir.

Macit BALIK, *Latife Tekin'in Romancılığı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013, 443 s.